

SOCIOLÓGIA AKO EMPIRICKO-TEORETICKÁ DISCIPLÍNA

VOJTECH WAGNER

Doterajšia diskusia o predmete marxistickej sociológie jednoznačne ukazuje, že k vymedzeniu predmetu sociológie a k ujasneniu si jej charakteru, jej miesta v sústave spoločenských vied možno dospieť len dôkladným štúdiom vývoja marxistickej sociológie, v určitých vývojových etapách vždy konfrontovanej s jestvujúcimi smermi buržoáznej sociológie, analýzou skutočných potrieb skúmania určitých spoločenských javov a miesta jednotlivých spoločenskovedných disciplín v tomto skúmaní, ako aj nevyhnutne kritickým rozborom už jestvujúcich a množiacich sa sociologických prác.

Otázka, či sociológia má alebo nemá samostatný predmet skúmania, nie je abstraktnou otázkou, tým menej iba otázkou prestíže vo vzťahu k iným spoločenskovedným disciplinám. Má veľmi konkrétny význam pre rozvoj vlastnej disciplíny z hľadiska vymedzenia jej zodpovednosti za vedecké poznanie určitej oblasti alebo stránky spoločenských javov, a tým súčasne pre určenie jej miesta v sústave spoločenských vied, pre deľbu a organizáciu vedeckovýskumnej práce. Vymedzenie predmetu sociológie má základný význam aj pre rozpracovanie metód sociologického výskumu, pretože tieto metódy sú v podstate podmienené charakterom skúmaného objektu a úlohami, ktoré si toto skúmanie vytyčuje.

Pokiaľ ide o význam vymedzenia predmetu pre rozvoj vlastnej disciplíny, máme na mysli rozvoj sociológie ako určitej logicky sklbenej sústavy poznatkov, schopnej poskytovať stále mnohostrannejšie, ucelenejšie, prítom, pravda, nikdy nie konečné poznanie zákonitostí spoločenských javov na príslušnej rovine všeobecnosti. Vnúťorná logika problematiky sociológie musí byť odrazom reálnej dialektiky objektívnych spoločenských javov. Len tak možno predísť tomu, aby sa sociológia stala nesúrodým konglomerátom k sebe mechanicky priradených „sociologických“ problémov, ktoré môžu vzniknúť, a neraz aj skutočne vznikajú, napr. ako produkt snahy urýchlene riešiť nejaký spoločenský nedostatok, nejaký momentálne aktuálny problém spoločenskej praxe, alebo jednoducho tým, že sami pracovníci na úseku sociológie si zvolia objekt skúmania náhodne, nie dosť premyslene, subjektivisticky. Všetky následky takého postupu v sociológii ťažko predvídať, ale je isté, že by viedol prinajmenšom k jej veľmi neproporcionálnemu rozvoju, prinášal

by roztrieštené, niekedy sa prekrývajúce, inokedy zasa nesúvisiace úlomkovité poznatky a bol by plytvaním síl a možností sociológie.

Vymedzenie predmetu sociológie, i keď len predbežné, je nevyhnutným predpokladom toho, aby sa sociológia rozvíjala sústavne, aby bolo možné v nepochybne širokom okruhu spoločenských javov zahrnutých v predmete jej skúmania stanoviť základné oblasti problémov. Poznať predmet sociológie súčasne znamená mať jasno, z akého aspektu skúma vlastne sociológia tieto javy, o odhalenie akých zákonitostí sa usiluje.

Neujasnenosť predmetu sociológie musí mať svoj negatívny odraz aj v delbe práce na úseku spoločenských vied a bol by tým citeľnejší, čím viac by sa sociológia pri neujasnenosti svojho predmetu rozvíjala. Pre politickú ekonómiu, historiografiu, právne vedy, etnografiu a iné špeciálne spoločenskovedné disciplíny je dôležité vedieť, čo sociológia môže a má poskytovať pre hlbšie a všestrannejšie poznanie javov, ktoré samy skúmajú. Kým samostatné sociologické bádanie prakticky nejstvovalo, nemohli ostatné spoločenskovedné odbory od sociológie, pochopiteľne, nič očakávať a museli si jej činnosť neraz suplovať. V súčasnosti sa už objavujú návrhy na spoluprácu, delbu práce, no sú nesmelé a neujasnené, a to zaiste vo veľkej miere aj v dôsledku neujasnenosti predmetu a charakteru sociológie, i keď tu brzdiaco pôsobia aj iné faktory.

Poznanie predmetu sociológie je rovnako dôležité aj z hľadiska politickej i širšej spoločenskej praxe. Vzťah sociológie k spoločenskej praxi komplikuje však nielen súčasná — určite dočasná — neujasnenosť predmetu sociológie. Zložitnosť uplatňovania výsledkov sociologického bádania v praxi zostane aj po odstránení tohto nedostatku. To je však už otázka, ktorá si vyžaduje samostatné skúmanie.

Napokon otázka predmetu sociológie je závažná pre vlastnú disciplínu aj z hľadiska prakticko-organizačného. Od jej riešenia závisí vo veľkej miere prístup k zakladaniu samostatných sociologických pracovísk, k príprave špecializovaných odborných kádrov, k vydávaniu sociologických periodík a pod.

Neobstojí teda názor, podľa ktorého úsilie o vymedzenie predmetu a ujasnenie si charakteru sociológie je neplodným márnením síl a času a hatí rozvoj sociologického výskumu.

Koncepcia totožnosti historického materializmu a marxistickej sociológie

Prvá otázka, ktorú treba riešiť v súvislosti s ujasňovaním si charakteru a definovaním predmetu marxistickej sociológie, je otázka, či funkciu marxistickej sociológie zastáva historický materializmus. Za predpokladu, že sa postavíme na stanovisko ich totožnosti,¹ zužuje sa problém predmetu sociológie na problém nutnosti prehodnotenia doterajšieho chápania predmetu historického materializmu. Aby toto konštatovanie nevyznievalo tautologicky, treba pripomenúť, že ešte v nedávnej minulosti sa o historickom materializme ako o sociológii hovorievalo

¹ Pozri napr. L. Hrzal, K. Mácha, *Předmět a metoda historického materialismu*, Praha 1961; D. Slejška, *Poměr předmětu historického materialismu k předmětu jiných společenských věd*. Filosofický časopis (1956), č. 2; V. S. Ananiev, M. P. Larionov, *Predmet i metody sociologičeskogo issledovanija*. Filosofskije nauki (1963), č. 2.

len veľmi zriedkavo, obyčajne len v historickej súvislosti s Leninovou polemikou proti Michajlovskému a Struvemu. Okrem toho, ak za predpokladu stotožnenia historického materializmu s marxistickou sociológiou hovoríme o potrebe stanovenia ich predmetu, to preto, že z gnozeologického hľadiska sa historický materializmus v nedávnej minulosti, v období dogmatizmu, orientoval výslovne na najvšeobecnejšie zákony spoločenského vývoja. Teda mohol plniť v najlepšom prípade len úlohu všeobecnej sociológie, všeobecnej teórie spoločenského vývoja a všeobecnej metodológie spoločenskovedného poznávania.

Celý doterajší vývoj historického materializmu však veľmi presvedčivo ukazuje, že orientácia na poznávanie najvšeobecnejších zákonov spoločenského vývoja bez všestranného rozvíjania konkrétneho empiricko-teoretického výskumu všetkých závažných oblastí spoločenskej skutočnosti spôsobuje ťažkosti tak v rozvoji spoločenskej vedy, ako aj spoločenskej praxi. Ak má historický materializmus ako všeobecná sociológia zovšeobecňovať a syntetizovať výsledky bádania jednotlivých špeciálnych, resp. empiricko-teoretických vied, a tak poznávať najvšeobecnejšie zákony spoločenského života, veľmi pocítoval a dodnes pocítuje nedostatok empiricko-teoretického výskumu špecificky sociologických javov (výraz „sociologický jav“ nie je adekvátny, ale sa používa).

V socialistických i kapitalistických krajinách jestvuje mnoho závažných spoločenských javov, ktoré marxistická spoločenská veda neskúmala, ktoré jestvujúca delimitácia spoločenskej problematiky medzi jestvujúce spoločenskovedné disciplíny nezachycovala a ktorých poznanie sa teda neodrážalo v zovšeobecneniach historického materializmu. Práve naopak, v týchto zovšeobecneniach sa odrážal práve nedostatok dôkladného sociologického empiricko-teoretického poznania týchto javov. Ukázala to napr. aj diskusia v časopise *Otázky mieru a socializmu* o charaktere a štruktúre robotníckej triedy v súčasnosti. Jestvujúce všeobecné poznatky už dostatočne hlboko a presne nepostihujú zákonitosti a tendencie vývoja robotníckej triedy. Podobne nepriaznivo sa odráža v historickom materializme aj nedostatočné konkrétne poznanie charakteru, štruktúry a spoločenského postavenia triedy družstevného roľníctva, charakteru, štruktúry a spoločenského postavenia inteligencie v podmienkach socializmu a celého radu ďalších spoločenských javov.

Myšlienku totožnosti historického materializmu a marxistickej sociológie dopĺňa obvykle názor, že jestvujúce nedostatky v poznávaní spoločenských javov, resp. ich špecifických zákonitostí netreba a nemožno odstraňovať ustanovením novej spoločenskovednej disciplíny, konkrétnej alebo empirickej sociológie, alebo predovšetkým zmenou doterajšieho „nesprávneho“ ponímania predmetu historického materializmu v tom zmysle, že historický materializmus má skúmať nielen najvšeobecnejšie, ale aj špecifické zákonitosti spoločenského vývoja. Závažná je pritom okolnosť, že všetci stúpenci tejto koncepcie uznávajú a zdôrazňujú potrebu sociologického výskumu. Poukazujú na to, že v historickom materializme sa nevyhnutne predpokladá jednota abstraktného a konkrétneho, empirického a teoretického, logického a historického, všeobecného, zvláštneho a jednotlivého. Súčasne sa však stretávame aj s námietkami proti snahe odlišovať všeobecnú sociologickú teóriu od konkrétneho sociologického výskumu. V. S. Ananiev a M.

P. Larionov vidia určité nebezpečie v tom, že pri odlišovaní všeobecnej sociologickej teórie od konkrétneho výskumu sa obyčajne častejšie poukazuje na ich rozdiely než na ich totožnosť. „To pozbavuje marxistickú sociológiu vnútornej celistvosti, narúša jednotný proces sociologického skúmania a okrem toho stavia prekážky využívaniu znalostí všeobecných zákonitostí v štúdiu činnosti jednotlivých kolektívov.“ A dodávajú: „Marxisticko-leninská sociológia (historický materializmus) je jednotná (a jediná) veda o najvšeobecnejších zákonoch vývoja spoločnosti. Má rozličné spôsoby, metódy, postupy výskumu, uplatnením ktorých môžeme dosiahnuť tak zvláštne, ako aj všeobecné poznanie, pričom posledné dosahujeme tak bezprostredným, ako aj sprostredkovaným štúdiom skutočnosti.“² Pritom považujú za samozrejmé, že stupeň všeobecnosti získaných poznatkov bude v rozličných prípadoch rôzny.

Ako vidno už aj z uvedeného, Ananiev a Larionov sa v podstate pridŕžajú ešte donedávna všeobecne uznávanej koncepcie historického materializmu. Objektívnosť žiada, aby sme konštatovali, že vo svojej stati kladú v rámci tejto koncepcie dôraz na konkrétne skúmanie a poznávanie skutočnosti a odsudzujú nekonkrétne úvahy o spoločnosti vôbec.

Domnievame sa, že uvedená koncepcia historického materializmu nezodpovedá požiadavkám diferenciácie v spoločenskovednom výskume a snaží sa na tomto úseku ignorovať zjavnú a trvalú všeobecnú tendenciu diferenciácie a súčasnej integrácie vedeckého bádania.

Za predpokladu, že by kompetencia historického materializmu siahala od empirického sociologického výskumu súčasných spoločenských javov až po teoretické formulovanie najvšeobecnejších zákonov spoločenského vývoja, vznikli by problémy v istom zmysle opačného charakteru, než sme ich videli v historickom materializme dosiaľ. Ak historickému materializmu v jeho donedávnej podobe chýbalo pre zovšeobecňovanie solídne sociologické poznanie javov a zákonitostí súčasného spoločenského života, teraz by sa práve empirický sociologický výskum stal akýmsi preferovaným v tom zmysle, že by bol súčasťou historického materializmu. Zatiaľ empirický výskum vykonávaný inými spoločenskými vedami by priamo do historického materializmu nepatril. Právom sa možno opýtať: Prečo? Veď historický materializmus zovšeobecňuje na najvyššej úrovni materiál zo všetkých oblastí spoločenskovedného poznania a je teoretickým a metodologickým základom všetkých spoločenských vied. Uvedená koncepcia takto narúša vnútornú logiku sústavy spoločenských vied, neodôvodnene stavia jednu oblasť spoločenského života a jej poznanie do zvláštneho postavenia vo vzťahu k iným oblastiam spoločenského života a špeciálnym vedám, ktoré skúmajú ich zákonitosti. Je veľmi problematické, či by realizácia tejto koncepcie pomáhala rozvoju historického materializmu a či by mu pomohla zaujať a plniť v sústave spoločenských vied tú úlohu, ktorú má ako veda o najvšeobecnejších zákonoch spoločenského vývoja.

Ak túto koncepciu motivujú obavy, že osamostatnením konkrétnej sociológie

² V. S. Ananiev, M. P. Larionov, *Predmet i metody sociologičeskogo issledovanija*. Filozofskije nauki (1963), č. 2, 126—127.

by sa ochudobnil predmet historického materializmu, zjavne sú zbytočné. Samostatný rozvoj konkrétnej sociológie nemôže byť historickému materializmu na škodu, ale naopak, historický materializmus ako teoretická spoločenskovedná disciplína najvyššej úrovne všeobecnosti ho nutne vyžaduje. Východiskovým materiálom historického materializmu, na základe ktorého dochádza k poznatkom najvšeobecnejšej platnosti, nie je materiál získaný bezprostrednou empiriou, ale materiál sprostredkovaný jednotlivými konkrétnymi empiricko-teoretickými vedami. Práve dôsledná orientácia na tento materiál je stále ešte to, čo historickému materializmu chýba. Dosiaľ sa táto orientácia často nahrádzala úsilím dospieť v samom historickom materializme od sociologickej empirie až k najširším sociologickým a filozofickým zovšeobecneniam. Pritom sa takáto historickomaterialistická empiria dotýkala len veľmi obmedzenej oblasti skutočnosti. Túto obmedzenosť nemožno odstrániť rozširovaním počtu skúmaných prípadov ani vhodnou voľbou reprezentatívnej skupiny. To je síce dôležitý problém samej konkrétnej sociológie, ale z hľadiska historického materializmu to nestačí, lebo tu ide o obmedzenosť poznatkov iného charakteru. Historickému materializmu nestačia pre zovšeobecňovanie, resp. pre overovanie si doterajších všeobecných poznatkov výsledky poznania len jednej oblasti skúmania — konkrétnej sociológie, lebo i keď sociológia postihuje spoločenské javy na rozdiel od iných konkrétnych spoločenských vied komplexne, predsa ich postihuje len z jedného, sociologického hľadiska.

*Koncepcia relatívnej samostatnosti konkrétnej sociológie
v rámci historického materializmu*

V podstate rovnaký nedostatok možno z uvedeného hľadiska vyčítať aj tým koncepciám, ktoré síce uznávajú relatívnu samostatnosť sociologického bádania, ale len v rámci historického materializmu. K takému názoru sa hlásia napr. G. V. Osipov, V. V. Kolbanovskij, J. N. Kozyriov a M. S. Ajvazian.³

Tradične chápaný historický materializmus — veda o najvšeobecnejších zákonitostiach vzniku, vývoja a zmien spoločensko-ekonomických formácií — je očividne neadekvátnym rámcom pre široký program sociologického výskumu. Stačí si pozornejšie všimnúť program „konkrétneho spoločenského výskumu“, ako ho vytyčujú uvedení autori, aby sme zistili, že zaradenie tejto konkrétnej sociologickej problematiky do historického materializmu je násilné a môže byť len dočasné, pretože sám spôsob vymedzenia problémov v tomto programe nezodpovedá všeobecnému charakteru predmetu historického materializmu. V programe sa vytyčuje niekoľko základných okruhov problémov, na ktoré sa má konkrétne sociologické skúmanie zamerať predovšetkým. Sú to: zmeny sociálnej štruktúry krajiny v súvisi s budovaním beztriednej spoločnosti, zmeny obsahu a charakteru práce v súvisi s budovaním materiálno-technickej základne komunizmu, problematika kultúrneho a technického rastu pracujúcich a všestranného rozvoja osobnosti, problematika rozvoja komunistickej spoločenskej samosprávy, otázky

³ Pozri článok *Marxistskaja sociologija i mesto v nej konkretnych sociologičeskich issledovanij*. *Filosofskije nauki* (1962), č. 5, 21.

rodiny a jej funkcií a otázky duchovného života pracujúcich. Len pre ilustráciu si uvedme, že do problematiky zmien obsahu a charakteru práce sú zahrnuté také čiastkové otázky, ako sú zmeny organizácie práce, zmeny obsahu profesií, rozvoj mnohostrannosti funkcií pracovníkov, oslobodenie pracovníkov v dôsledku automatizácie výroby a ich premiestnenie do nového druhu práce, zmeny vzťahu základných a pomocných robotníkov, operátorov a úpravárov v procese komplexnej automatizácie a i.

Už aj doterajšie poznatky a skúsenosti zo sociologického výskumu potvrdzujú predpoklad, že cesta od výskumu konkrétnej sociálnej problematiky k všeobecným teoretickým poznatkom je dlhá a zložitá, rovnako ako od výskumu konkrétnej sociálnej problematiky v oblasti ekonómie, histórie, jazykovedy a hociktorej inej spoločenskovednej disciplíny, a teda ťažko priznať, že práve táto konkrétna sociálna problematika patrí k predmetu historického materializmu.

Argumentom pre zaradenie konkrétneho sociologického výskumu do historického materializmu nie je ani skutočnosť, na ktorú Osipov, Kolbanovskij, Ajvazian a Kozyriov poukazujú, že konkrétny sociologický výskum skúma v konkrétnych, zvláštnych historických podmienkach pôsobenie všeobecných zákonov vývoja spoločnosti v záujme uvedomelej kontroly priebehu spoločenského vývoja, plánovania a uskutočňovania spoločenských premien. Obdobnú funkciu plnia totiž aj iné konkrétne spoločenskovedné disciplíny, avšak preto sa ešte nestávajú súčasťou historického materializmu. V tejto súvislosti sa znova ukazuje, že vzťah historického materializmu a konkrétnej sociológie treba skúmať nie izolovane, ale naopak, vzhľadom na existenciu a funkciu ostatných konkrétnych spoločenských vied. Izolované riešenie tejto otázky vedie často k predstave o výlučnosti vzťahu konkrétnej sociológie k historickému materializmu.

Značnú relatívnu samostatnosť konkrétneho sociologického výskumu v rámci historického materializmu priznáva prof. A. A. Zvorykin.⁴ Podľa jeho mienky jednota historického materializmu a konkrétneho sociologického výskumu a skutočnosť, že sa konkrétny sociologický výskum rozvíja v rámci historického materializmu (má na mysli zrejme cestu rozvoja konkrétneho sociologického výskumu v Sovietskom sväze), vôbec neznamená ich totožnosť. Rozdiel medzi historickým materializmom a konkrétnym sociologickým výskumom je na prvý pohľad v tom, že konkrétny sociologický výskum má svoju osobitnú metodiku skúmania. Profesor Zvorykin však poukazuje aj na rozdiely v obsahu: 1. Historický materializmus neskúma jednotlivé stránky spoločenského života, kým predmetom konkrétneho sociologického výskumu sú práve jednotlivé stránky a konkrétne oblasti spoločenského života. 2. Historický materializmus neskúma zvlášť, ale všeobecné zákony spoločenského vývoja; predmet konkrétneho sociologického výskumu, vychádzajúceho zo všeobecných zákonov odhalených historickým materializmom, tvoria zvlášť javy. 3. Historický materializmus neodhaľuje to, čím sa odlišuje život jedného národa od života iného, ale to, čo je všetkým národom spoločné; predmetom konkrétneho sociologického výskumu je naopak to, čím

⁴ A. A. Zvorykin, *Istoričeskij materializm kak obščesociologičeskaja teorija i konkretnoje sociologičeskoe issledovanie*. Filosofskije nauki (1963), č. 6, 100.

sa vyznačuje život jedného národa, jednej skupiny. Je rozdiel medzi celkovým charakterom historického materializmu a konkrétnym sociologickým výskumom. Kým historický materializmus ako teoretickú, metodologickú a filozofickú vedu možno považovať za akúsi algebru spoločenského vývoja, konkrétny spoločenský výskum je zasa svojho druhu aritmetikou spoločenského vývoja.

V názoroch prof. Zvorykina sa akoby mimochodom vynára pozoruhodná myšlienka, ktorej väčšina autorov, zaoberajúcich sa touto problematikou, nevenovala pozornosť. V súvisi s vystúpením amerického sociológa R. Mertona v Moskve poukazuje na to, že buržoázna sociológia nie je schopná zjednotiť empirickú sociológiu, teóriu strednej úrovne a všeobecnú teóriu, kým marxizmus už problém všeobecného, zvláštneho a jednotlivého v zásade vyriešil. Škoda, že autor opúšťa myšlienku skôr, než konkrétnejšie ukázal, akým spôsobom sa v marxizme v oblasti sociológie rieši otázka vzťahu empirickej sociológie, teórie strednej úrovne (čo je vo vzťahu k marxistickej sociológii nezvyklý pojem) a všeobecnej teórie. Možno však predpokladať, že riešenie tejto otázky môže byť plodné, že môže pomôcť rozuzliť mnohé v problematike predmetu marxistickej sociológie.

Koncepcia sociológie ako samostatnej spoločenskovednej disciplíny

Rozdiel v predmete historického materializmu a konkrétneho sociologického výskumu, na ktorý poukazuje A. A. Zvorykin a ďalší autori, dokonca už sama skutočnosť, že možno hovoriť o samostatnom predmete konkrétneho sociologického výskumu, priam nanucuje myšlienku, či nie je správnejšie hovoriť o dvoch samostatných disciplínach: sociológii a historickom materializme, i keď pochopiteľne úzko spätých, čo v marxistickom poňatí sústavy spoločenských vied ani ináč byť nemôže.

Ak však zastávame názor, že vydelenie konkrétneho sociologického skúmania z historického materializmu je správne a že konkrétna sociológia predstavuje samostatnú spoločenskovednú disciplínu, potom si treba z tohto hľadiska jednak dôkladne ujasniť predmet a charakter samého historického materializmu, jednak ukázať, že sociológia má naozaj svoj vlastný predmet skúmania, vo vzťahu k predmetom iných spoločenských vied natoľko špecifický, že zdôvodňuje jej samostatnú existenciu. Ďalej treba zaujať stanovisko aj k otázke, či je len jedna konkrétna sociológia, alebo ich je viac, podľa toho, akú oblasť skúmajú.

Na abstraktnej úrovni neďávnej diskusie o predmete historického materializmu bolo ťažko rozhodnúť, či historický materializmus skúma len všeobecné spoločenské zákonitosti, alebo aj špecifické zákonitosti, ktoré sa bezprostredne uplatňujú v jednotlivých spoločenských javoch. Dokazovalo sa to i ono. Rozvoj empirického sociologického výskumu začína prinášať do problému viac svetla. Rozbor procesu poznávania spoločenských javov od získavania empirických faktov až po teoretické formulovanie najvšeobecnejších zákonov spoločenského vývoja najlepšie ukáže, čo je predmetom historického materializmu a čo predmetom sociológie. Ukazuje sa, že zovšeobecňovanie jednotlivých faktov, získaných

výskumom, možno pomerne exaktne uskutočňovať len po určitý, v rozličných prípadoch rozličný stupeň (okrem iného vďaka uplatňovaniu kvantitatívnych metód), ale nedarí sa dosiaľ zovšeobecňovanie, ktoré by vychádzalo od empirických faktov a postupovalo priamočiaro až na úroveň všeobecnosociologických, resp. filozofických poznatkov. Potvrdzujú to aj súčasné polemiky o niektorých prácach, ktoré vznikli na základe sociologického výskumu. Názory, že všeobecné poznatky historického materializmu treba rozvíjať v súlade s dnešnou skutočnosťou práve prostredníctvom sociologického výskumu, a teda že sociologický výskum je súčasťou bádania v oblasti historického materializmu, zatiaľ sa ukazujú ako dosť zjednodušené. Dnes by bolo ešte azda priskoro robiť v tejto otázke definitívne závery; predsa si však treba uvedomiť, že od empirických faktov, získaných konkrétnym sociologickým výskumom, k postihnutiu najvšeobecnejších zákonitostí spoločenského života treba postupovať cez niekoľko rovín zovšeobecnovania a že sa tu neuplatňuje len indukcia, ale nutne aj dedukcia; už v samom prístupe k získavaniu faktov sa uplatňuje určité teoretické a metodologické stanovisko. Metodologické princípy sociologického skúmania vyplývajú zo základných metodologických postulátov dialektického materializmu. Prejavujú sa už v samej orientácii výskumu, v prístupe k získaným faktom a vo všetkých etapách ich spracúvania. Počnúc analýzou empirického materiálu, počas celého procesu jeho skúmania sa uplatňujú filozofické kategórie historického materializmu. V určitých etapách tohto procesu zovšeobecňovania treba brať do úvahy aj poznatky z iných oblastí poznávania, či už sociologického, alebo aj širšieho sociálneho.

Etapu poznania, ktorá vedie už k poznatkom najvšeobecnejšej platnosti, k odhaleniu všeobecných zákonov spoločenského vývoja, a ktorej východiskom nie je bezprostredne empiria, ale už jednotlivými konkrétnymi vedami zovšeobecnenej empirické poznatky o určitej stránke alebo časti spoločenského života, ukazuje sa ako relatívne samostatná etapa a vydeľuje sa ako historický materializmus.

Všeobecné a špecifické zákony sú v skutočnosti úzko späté, nemožno ich od seba odtrhnúť. Ani jedny nejestvujú samostatne. Napriek tomu ich však možno v procese poznania relatívne oddeliť a skúmať samostatne. Takéto relatívne samostatné skúmanie najvšeobecnejších zákonov spoločenského vývoja umožňuje a súčasne zdôvodňuje existenciu samostatnej disciplíny — historického materializmu.

Prvá etapa spracúvania empirického materiálu, v ktorej pri analýze faktov a definovaní javu sa v stále širšej miere uplatňujú kvantitatívne štatistické metódy, vedie k poznaniu javu na empirickej úrovni, k poznaniu jeho empirických zákonitostí. Mnoho príkladov zákonitostí takého empirického charakteru uvádza A. Bebel v jednom z klasických marxistických sociologických diel *Žena a socializmus*. Pri skúmaní vplyvu hospodárskych pomerov na populáciu dospieva k záveru, že zavedenie parcelového systému v poľnohospodárstve vo Francúzsku zhoršilo existenčnú situáciu poľnohospodárskych rodín a viedlo k obmedzeniu počtu detí v rodine, k tzv. spoločenskej inštitúcii dvoch detí. Táto empirická zákonitosť vyplýva z rozboru empirických faktov, jej platnosť sa vzťahuje len na Francúzsko 19. storočia, teda je značne obmedzená v čase i priestore.

Empirická úroveň poznania teda nie je len prostým získavaním, triedením a popisom faktov, ale je už aj preniknutím do prvej roviny podstaty skúmaného javu. Empirické poznatky sa na jednej strane konfrontujú so všeobecnými poznatkami, týkajúcimi sa príslušnej oblasti spoločenskej skutočnosti, na druhej strane ich verifikuje prax.

Adekvátne poznanie spoločenských javov na empirickej úrovni je dôležité nielen pre ďalšie prehlbovanie poznania, pre vyvodzovanie všeobecnejších zákonitostí, ale aj pre spoločenskú prax, keďže umožňuje niekedy bezprostredne, niekedy len málo sprostredkované orientáciu v každodennom spoločenskom živote.

Hodnota empirického poznania vo veľkej miere závisí od toho, z akých teoretických a metodologických pozícií postupuje bádateľ pri získavaní faktov o skutočnosti a pri ich spracúvaní. Skutočnosť, že súčasná buržoázna empirická sociológia nemá jednotný všeobecný základ ani vedeckú dialektickomaterialistickú metodológiu, prejavuje sa v tom, že síce podáva empirické poznatky o mnohých spoločenských javoch, ale často nie je schopná odhaliť opravdivé súvislosti medzi nimi, nedokáže podať ucelené komplexné poznanie spoločenskej skutočnosti a tendencie jej vývoja. Nehovoriac ani o tom, že chýbanie všeobecnej teórie spoločenského vývoja a vedeckej metodológie sa veľmi často negatívne odráža už na samom prístupe k spoločenským javom, na výbere faktov a ich spracúvaní.

Marxistická sociológia uplatňuje naproti tomu v poznávaní konkrétnych spoločenských javov históriou už dostatočne overenú a neustále overovanú všeobecnú teóriu spoločenského vývoja, ktorá je realizáciou dialektického materializmu v oblasti skúmania spoločnosti — historický materializmus.

Historický materializmus, predovšetkým jeho riešenie základnej filozofickej otázky v oblasti spoločnosti — otázky vzťahu spoločenského bytia a spoločenského vedomia — je aj metodologickým východiskom marxistickej sociológie. Filozofický princíp prvotnosti spoločenského bytia vo vzťahu k spoločenskému vedomiu sa realizuje v metodologickom postuláte o určujúcom význame ekonomického faktora v celej sústave faktorov pôsobiacich v spoločenskom živote.

Marxistická sociológia má teda všetky predpoklady, aby v spolupráci s ostatnými spoločenskovednými disciplínami podala adekvátne konkrétne mnohostranné poznanie spoločenského života, aby podstatne prispievala v procese sústavného odhalovania tendencie spoločenského vývoja v celku a jednotlivých spoločenských javov zvlášť.

V dnešnej etape rozvoja sociológie sa vynárajú niektoré nové otázky v súvisi s chápaním jej charakteru, vnútorného vzťahu jej jednotlivých častí, jej predmetu a celkovej koncepcie, ktoré v diskusii o predmete sociológie spočiatku natolko zreteľne nevystupovali.

Názor, že empirické poznatky získané prostredníctvom sociologického výskumu sa majú v každom prípade spracúvať až po všeobecnosociologickú, resp. filozofickú úroveň, ukázal sa problematickým z viacerých dôvodov. Nejde len o už spomenutú zložitost' prechodu od empirie k najširším sociologickým alebo filozofickým zovšeobecneniam ani len o to, že pokusy o také zovšeobecnenia nepri-nášajú zväčša zmenu do všeobecných poznatkov historického materializmu. Na

základe toho by sa mohol zrodiť skepticizmus vo vzťahu k sociologickému výskumu. Zároveň sa však ukazuje, že empirické poznatky o javoch súčasného spoločenského života môžu mať aj relatívne samostatný význam — jednak pre spoločenskú prax, jednak pre vytváranie teoretického obrazu, nie síce na najvšeobecnejšej úrovni poznania, zato však konkrétnejšieho, bohatšieho čo do obsahu. Sociologický výskum otázok odchodu roľníckej mládeže do priemyslu alebo napr. otázky využívania voľného času poskytuje poznatky, ktorých spracovanie až na všeobecnosociologickú alebo filozofickú úroveň nemá zvláštny význam, ale ktorých spracovanie na empiricko-teoretickej úrovni má ďalekosiahly význam pre súčasnú spoločenskú prax, ako aj, napr. v prípade s mládežou, pre ujasnenie si vzťahov mesta a dediny v súčasnej etape spoločenského vývoja a v prípade voľného času napr. pre poznanie životného štýlu pracujúcich.

Neudivuje preto, že v Poľsku sa sociologický výskum vydělil z rámca historického materializmu a rozvíja sa v rámci viacerých tzv. špeciálnych sociológií. Stanislaw Widerszpil v práci *Geneza i charakter marksistowskiej socjologii* (Warszawa 1962) vyratáva tieto najdôležitejšie oblasti skúmané špeciálnymi sociológiami: sociológia spoločenských vzťahov; sociológia ideológie a vedy; sociológia priemyslu; sociológia mestského prostredia; sociológia dediny; sociológia národa; sociológia rodiny; sociológia náboženstva; sociológia školy a výchovy; sociológia umenia a literatúry.

Výsledky týchto špeciálnych sociológií ako aj hraničných oblastí medzi sociológiou a ostatnými spoločenskými vedami má syntetizovať všeobecnoteoretická sociológia. Widerszpil podotýka, že táto otázka ešte nie je jednoznačne vyriešená.

Isteže sa aj nad touto koncepciou dá postaviť rad otáznikov. Sú niektoré spoločenské javy, ktorých sociologické skúmanie je dôležité, ktoré v tejto klasifikácii však samostatne nevystupujú. Taká je široká sociologická problematika života mládeže, problematika postavenia ženy v spoločnosti, problematika rozvoja spoločenskej samosprávy a i. Každá z nich sa v tejto štruktúre sociológie skúma v niekoľkých oblastiach. Keby stačili ojedinelé občasnú výskumy týchto problémov, dali by sa zostaviť pracovné tímy zo zainteresovaných pracovníkov viacerých sociologických oblastí, resp. špeciálnych sociológií. Lenže to sú problémy, ktoré treba skúmať sústavne a zaslúžili by si tak isto vlastnú výskumnú disciplínu ako niektoré iné. To však nie sú pri tejto koncepcii sociológie otázky zásadného rázu. Sústava týchto špeciálnych sociológií sa napokon môže a musí prispôbovať podmienkam konkrétneho spoločenského útvaru, konkrétnej krajiny, v ktorej sa sociologický výskum uskutočňuje. V niektorej krajine môžu byť napr. sociologické otázky náboženstva natoľko závažné, že si vyžadujú samostatný výskum, v inej krajine môžu tvoriť len menej významnú stránku v sociologickej problematike celkového duchovného života spoločnosti. Jestvovanie týchto disciplín je podmienené aj časove; môže sa ukázať, že spoločenská prax si vyžaduje špecializovaný výskum určitej oblasti spoločenského života, ktorej závažnosť nebola v minulosti taká zjavná.

Oveľa podstatnejšou a vlastne základnou otázkou tejto koncepcie je, či považovať za správne vydelenie týchto špeciálnych sociologických disciplín z rámca historického materializmu, či sa tým na jednej strane nepoškodí historický ma-

terializmus, keďže sa zúži oblasť jeho kompetencie, a na druhej strane, či v týchto disciplínach nehrozí nebezpečie povrchného empirizmu.

Už v inej súvislosti sme poukázali na to, že ak má historický materializmus plniť funkciu vedy o najvšeobecnejších zákonoch vývoja spoločnosti, nemôže sa orientovať len na materiál z jednej oblasti spoločenskovedného bádania, ale musí čerpať zo všetkých konkrétnych spoločenskovedných disciplín. Konkrétny sociologický výskum v rámci historického materializmu, t. j. skutočnosť, že by historický materializmus mal akýsi „vlastný“ konkrétny výskum na rozdiel od toho konkrétneho skúmania, ktoré vykonávajú ostatné spoločenské vedy, mohol by mať na historický materializmus nepriaznivý vplyv v tom, že historický materializmus by čerpal konkrétny materiál pre zovšeobecňovanie predovšetkým z tohto vlastného výskumu na úkor styku s ostatnými spoločenskými vedami. Je všeobecne známe, že historický materializmus sa musí práve naopak usilovať odstrániť izoláciu, ktorá vznikla medzi ním a konkrétnymi spoločenskými vedami v období dogmatizmu, v čase, keď sa v historickom materializme málo dbalo na to, že nejestvuje konkrétny sociologický výskum závažných súčasných spoločenských javov, a teda ani možnosť čerpať pre zovšeobecňovanie z tejto oblasti poznania, ale dokonca aj na to, aby sa pozornejšie skúmali a zovšeobecňovali výsledky ostatných jestvujúcich spoločenskovedných disciplín. Koncepcia vlastného konkrétneho sociologického výskumu by k náprave vzťahu historického materializmu k týmto disciplínam pravdepodobne neprispela.

Ak sa za zaradenie konkrétnej sociológie do historického materializmu argumentuje poznatkom, že všeobecné a jednotlivé nejestvuje izolovane, že všeobecné zákonitosti obsahujú v sebe špecifické momenty a špecifické je zasa prejavom všeobecného, že teda oddelenie konkrétnej sociológie od historického materializmu by bolo chybnou absolutizáciou rozdielu medzi špecifickými a všeobecnými spoločenskými zákonmi,⁵ domnievame sa, že ide o dosť nepochopiteľné prehliadanie skutočností, že v procese vedeckého poznania sa nutne relatívne rozlišuje, nie izoluje, odraz všeobecných stránok javov od odrazu zvláštneho a jednotlivého, že poznanie všeobecných stránok javov umožňuje stále hlbšie, konkrétnejšie poznanie ich zvláštnych a jednotlivých stránok. Na druhej strane v procese poznávania všeobecnej stránky javov sa zasa uplatňuje poznanie nových stránok zvláštneho a jednotlivého.

Neustály vývoj spoločnosti, zánik jedných, vznik a rozvoj iných spoločenských javov poskytuje ustavične nové možnosti a povinnosti skúmať nielen zmeny týkajúce sa jednotlivého a zvláštneho v spoločnosti, ale aj zmeny všeobecnej stránky spoločenských javov, ktoré nie sú síce také dynamické, ale zato sa týkajú širokej oblasti spoločenského života. „Podstata je v tom,“ hovorí v tejto súvislosti V. Kelle a M. Kovalzon, „že každá nová epocha vytvára svojrázne podmienky pre činnosť ľudí, vyzdvihuje nové a novým spôsobom nastoluje staré problémy, a preto sa vyžadujú nové teoretické zovšeobecnenia, ktoré obohacujú a ďalej posúvajú vedu o spoločnosti.“⁶

⁵ Pozri napr. L. Hrzal, K. Mácha, *Předmět a metoda historického materialismu*, Praha 1961, 49.

⁶ V. Kelle, M. Kovalzon, *Istoričeskij materializm*, Moskva 1962, 33.

Historický materializmus ako filozofická a všeobecnosociologická disciplína má v oblasti skúmania všeobecných zákonov, rozpracovania vlastných kategórií, ako aj všeobecnej metodológie pre oblasť spoločenských vied nesmierne pole pôsobnosti a zodpovednosti. Vzhľadom na to, že historický materializmus patrí medzi vedné oblasti, v ktorých dogmatizmus najviac zabrzdil vývoj a spôsobil deformáciu poznania, bude treba v historickom materializme vynaložiť veľa úsilia, aby mohol účinne plniť tieto svoje funkcie. Jestvujúce nedostatky v historickom materializme nemožno riešiť tým, že sa do jeho rámca zaradí aj konkrétny sociologický výskum.

V súvislosti s koncepciou sociológie, s ktorou sa stretávame u Widerszpila a ktorá sa v Poľsku, pokiaľ vieme, v podstate realizuje, možno nastoliť aj ďalšiu otázku: Ide o disciplíny vyslovene empirického charakteru, alebo o disciplíny empiricko-teoretické? Jednotlivé konkrétne spoločenské vedy zväčša nezostávajú vo svojom poznávaní na empirickej úrovni, ale snažia sa vypracovať aj teoretické zovšeobecnenia poznatkov o tej stránke spoločenského života, ktorú skúmajú. Vznikajú špeciálne teórie v oblasti poznávania histórie, ekonómie, práva, jazyka, umenia atď., ktoré už nemajú len empirický charakter, ale svojou všeobecnosťou dosahujú až hranice filozofie. Je teda otázka, či aj konkrétna sociológia nemá mať ambície odhaľovať na základe skúmania vzťahov medzi rozličnými empirickými zákonmi, buď len sociologickými, alebo sociologickými a nesociologickými, aj zákonitosti určitej vyššej úrovne všeobecnosti.

V Poľsku sa v poslednom čase čoraz častejšie poukazuje na to, že jednotlivé odvetvia špeciálnych sociológií hromadia empirické fakty, ktoré však zostávajú izolované a nevytvárajú ucelený obraz o súčasnej spoločenskej realite. Sociológia môže zrejme odhaliť aj určité všeobecnejšie zákonitosti, platné napr. v oblasti vzťahov medzi mestom a dedinou, medzi jednotlivými triedami a spoločenskými vrstvami, ako aj zákonitosti vývoja týchto tried a vrstiev, všeobecnejšie zákonitosti odrazu spoločenského bytia v spoločenskom vedomí týchto tried a vrstiev a pod. U nás v Československu vystupuje ako dosť naliehavý problém poznania zákonitostí vývoja vzťahov českého a slovenského národa, ako konečne aj vzťahov s ostatnými národnými skupinami v krajine, ukazuje sa potreba poznať zákonitosti vývoja inštitúcie manželstva a rodiny v našich konkrétnych podmienkach, všeobecnejšie zákonitosti z oblasti populácie, z oblasti spoločenského postavenia a života mládeže atď. Ide tu zjavne o zákonitosti s obmedzeným stupňom všeobecnosti tak časove, ako aj čo do početnosti javov, na ktoré sa vzťahujú. Tieto zákonitosti nepatria do oblasti skúmania historického materializmu, ale ich poznanie neposkytuje ani konkrétna sociológia, keď zotráva len na empirickej úrovni. Poznanie zákonov a zákonitostí tejto úrovne všeobecnosti má nielen význam pre spoločenskú prax, pre riadenie spoločnosti, ale je súčasne aj vhodným východiskom pre ďalšie zovšeobecňovanie na úrovni historického materializmu a pravdepodobne pomôže vo veľkej miere riešiť aj problém, ako ďalej od empirických poznatkov k poznatkom najvšeobecnejšej úrovne.

Keď aplikujeme toto hľadisko na koncepciu štruktúry sociológie, dochádzame k názoru, že bude správne rozvíjať len jednu ucelenú empiricko-teoretickú sociológiu, a pokiaľ budeme hovoriť o sociológii tried, sociológii dediny, sociológii rodiny atď., pôjde len o základné oblasti skúmania v rámci jedinej sociológie.

Empiricko-teoretická sociológia bude skúmať špecifické zákonitosti (zákonitosti nižšej a strednej úrovne všeobecnosti) v rámci jednotlivých oblastí spoločenského života, špecifické zákonitosti vzťahov medzi týmito oblasťami, špecifické zákonitosti hraničných javov, patriacich svojím charakterom do viacerých oblastí sociologického skúmania, i takých javov, ktoré sčasti patria do oblasti skúmania iných spoločenskovedných, v niektorých prípadoch aj prírodovedných a technických disciplín.

Empiricko-teoretická sociológia má svoj samostatný predmet skúmania, odlišný od predmetu historického materializmu i predmetov jednotlivých špeciálnych vied. Rozdiel medzi predmetom historického materializmu a predmetom konkrétneho sociologického výskumu, ako ho vyjadril A. A. Zvorykin — v úrovni všeobecnosti skúmaných zákonov — je vlastne v podstate rozdielom medzi historickým materializmom a empiricko-teoretickou sociológiou. Tento dôraz na odlišnosť sociológie od historického materializmu znamená, ako sme už o tom hovorili, len relatívnu samostatnosť týchto disciplín v rámci celkového procesu poznávania zákonitostí spoločenského vývoja a spoločenskej štruktúry. Z tohto stanoviska teda nemôžeme uznať oprávnenosť obáv, že sa poruší „jednotný proces sociologického skúmania“, že sa stavajú „prekážky využívaniu poznania všeobecných zákonitostí v štúdiu činnosti jednotlivých kolektívov“, ktoré vyslovujú V. S. Ananiev, M. P. Larionov a ďalší zástancovia totožnosti historického materializmu a sociológie.

Od predmetov jednotlivých špeciálnych spoločenských vied, ktoré skúmajú špecifické zákonitosti v oblasti jednej stránky spoločenských javov, odlišuje sa predmet empiricko-teoretickej sociológie tým, že sú ním špecifické zákonitosti spoločenských javov *ako komplexov mnohých ich stránok*. Ak teda má empiricko-teoretická sociológia so špeciálnymi spoločenskými vedami príbuznú črtu v úrovni všeobecnosti skúmaných zákonov, touto komplexnosťou sa zasa od nich odlišuje.

Medzi sociológiou a špeciálnymi spoločenskými vedami je možná a bude nevyhnutná úzka spolupráca pri skúmaní mnohých spoločenských javov. Bude sa žiadať raz zo strany sociológie — keď pri skúmaní určitého komplexného spoločenského javu bude treba určité stránky preskúmať zvlášť hlboko a uplatniť pritom teoretické poznatky, metodológiu a metodiku špeciálnych vied, inokedy zo strany špeciálnych vied, keď pre dôkladnejšie pochopenie danej stránky javu treba jav preskúmať komplexnejšie. Takáto spolupráca sociológie sa neobmedzí len na špeciálne spoločenské vedy, ale bude sa týkať aj prírodovedných a technických disciplín.

Na základe doterajších poznatkov o charaktere a predmete empiricko-teoretickej sociológie dospievame k názoru, že *predmetom skúmania empiricko-teoretickej sociológie sú špecifické zákonitosti (zákonitosti nižšej a strednej úrovne všeobecnosti) vývoja a štruktúry spoločenských javov ako komplexov mnohých ich stránok*.

Toto vymedzenie predmetu sociológie chápeme ako predbežné, pracovné. Umožňuje, podľa nášho názoru, rozvíjať sociológiu cielavedome ako logicky skĺbenú sústavu poznatkov o špecifických zákonitostiach vývoja a štruktúry spoločnosti, ako významnú súčasť sústavy spoločenských vied. Stanovuje jej zodpovednosť za

skúmanie špecifických zákonitostí spoločenských javov ako mnohostranných komplexov, teda za takú oblasť spoločenského života, v ktorej bola zodpovednosť jednotlivých spoločenskovedných disciplín, včítane (a najmä) historického materializmu, dosiaľ sporná a ktorá sa sústavne neskúmala.

Možno, že definícia by mala vyjadrovať aj skutočnosť, že v sociológii ide predovšetkým o skúmanie súčasných spoločenských javov, a to tak z hľadiska ich vzájomnej podmienenosti, štruktúry, ako aj z hľadiska ich vývoja. Tým by sa spresnil vzťah sociológie k histórii, ktorá si pri skúmaní spoločenských javov vši- ma aj ich mnohostranné vzájomné vzťahy, ale v porovnaní so sociológiou kladie dôraz na ich skúmanie v chronologickom zoradení a na odhalenie vývojových zákonitostí, ktoré sa v tejto následnosti spoločenských javov uplatňujú. V sociológii sa uplatňuje logicko-historická metóda s dôrazom na logickú analýzu, kým historici uplatňujú túto metódu s dôrazom na jej historickú zložku. Historický prístup ku skúmaným javom uplatňuje sociológia jednak pre hlbšie pochopenie daného javu v jeho geneze a na odhalenie tendencie jeho ďalšieho vývoja.

Vzťah sociológie ako hraničnej spoločenskovednej disciplíny k jednotlivým špeciálnym spoločenským vedám, najmä takým, ako je história a politická ekonómia, a osobitne ešte k vedeckému komunizmu, vyžaduje si podrobné, hlboké preskúmanie. Nevyhnutne treba venovať pozornosť aj vzťahu marxistickej sociológie k buržoáznej sociológii, a to nielen kritike buržoáznej sociológie, ale aj určitým spoločným problémom, úsiliu kriticky využiť aj jej výsledky.

Domnievame sa, že poňatie sociológie ako empiricko-teoretickej disciplíny zodpovedá tak požiadavkám spoločenskej praxe voči spoločenskovednému poznaniu, ako aj požiadavkám rozvoja samého spoločenskovedného poznania.

СОЦИОЛОГИЯ КАК ЭМПИРИЧЕСКО-ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ДИСЦИПЛИНА

В. Вагнер

Вопрос о предмете и характере социологии важен для развития собственной дисциплины с точки зрения определения ее ответственности за научное познание определенной области или стороны общественных явлений и, тем самым, для определения ее места в системе общественных наук, для разделения и организации научноисследовательской работы. Социология не может развиваться как неоднородный конгломерат механически или случайно сгруппированных „социологических“ проблем. Внутренняя логика ее проблематики должна отражать реальную диалектику общественных явлений.

В настоящее время существуют в основном три типа концепций марксистской социологии. Концепция тождества социологии с историческим материализмом и концепция относительной самостоятельности конкретного социологического исследования в отношении к историческому материализму считают конкретное социологическое исследование — с некоторой разницей — составной частью исторического материализма. Согласно этим концепциям социологические исследования должны стать собственным источником эмпирическо-теоретических познаний для исторического материализма, в отличие от других эмпирическо-теоретических наук, которые в исторический материализм не входят.

Согласно третьей концепции социология носит характер самостоятельной эмпирическо-теоретической научной дисциплины. Исторический материализм является ее теоретической и методологической базой. Социология, равно как и другие эмпирическо-теоретические

общественные научные дисциплины, дает историческому материализму отчасти обобщенные уже познания для их дальнейшего обобщения на более высоком уровне. Предметом исследований эмпирическо-теоретической социологии являются специфические закономерности (закономерности более низкой и средней степени обобщения) развития и структуры общественных явлений как комплексов многих сторон.

SOCIOLOGY AS AN EMPIRICALLY-THEORETICAL DISCIPLINE

V. Wagner

The problem of the subject and character of sociology is important for the development of the discipline itself if we consider the delineation of its responsibility for a scientific cognizance of a certain field or aspect of social phenomena, and thus for the determination of its place within the system of social sciences, and finally for the division and organization of scientific research. Sociology cannot develop as an inhomogeneous conglomeration of mechanically or incidentally constituted „sociological“ problems. The internal logic of its problems is bound to represent the reflection of real dialectics of social phenomena.

At present essentially three types of conception of Marxist sociology can be encountered. The conception of the identity of historical materialism and sociology, and secondly the conception of a relative independence of concrete sociology in the framework of historical materialism classify concrete sociological research — with certain differences — into historical materialism. According to both these conceptions sociological research is to become the proper source of empirically-theoretical cognition for historical materialism, at variance with the other empirically-theoretical sciences which are not classed into historical materialism.

According to the third conception sociology does possess the character of a self-contained empirically-theoretical scientific discipline. Its theoretical and methodological point of departure is historical materialism. In the same way as the other empirically-theoretical social disciplines, sociology offers to historical materialism partially generalized cognitions for further generalization on the highest level. The subjects of research of empirically-theoretical sociology are specific laws (laws of lower and middle generality) of the development and structure of social phenomena as of mansided complexes.

O DIALEKTICKÉ POJETÍ KVALITY A KVALITATIVNÍCH ZMĚN

JOZEF CIBULKA

Soudruh Juraj Bober ve své stati *Kvantita a kvalita v kybernetike*¹ výrazně a myslitelsky pronikavě formuloval alternativu, kterou — třeba i ne tak výslovně — vytyčují i jiní filosofové, vycházející z kvantifikujících postupů přírodních věd, z matematické logiky, z kybernetiky a pod. Jde o takovouto alternativu: Buď aristotelský naivní, názorový kvalitativismus, anebo redukování kvalitativní ur-

¹ Juraj Bober, *Kvantita a kvalita v kybernetike*. Otázky marxistickej filozofie (1963), č. 5.